

Günümüzde Kur'an-ı Kerim Yazan Türk Kadın Hattatlar

Today's Turkish Women Calligraphers Who Have Written Quran

Betül AKGÖNÜL YILDIZ¹
Osman ÜLKÜ²

¹Bağımsız Araştırmacı

²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sa-
nat Tarihi Bölümü, Aydın, Türkiye

Bu çalışma, 28-30 Temmuz 2023 tarihinde
Türkistan, Kazakistan'da düzenlenen "1. Ulus-
lararası Türk ve Dünya Kadınları Kongresinde"
özet bildirisi olarak sunulmuştur.

This study was presented as a summary at
the "1st International Congress of Tur-
kish and International Women" held in
Turkistan, Kazakhstan on 28-30 July 2023.

Geliş Tarihi/Received: 17.12.2024
Revizyon Talebi/Revision
Requested: 13.01.2025
Son Revizyon/Last Revision: 17.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 01.10.2025
Yayın Tarihi/Publication Date: 19.03.2026

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Betül AKGÖNÜL YILDIZ
E-mail: akbetulyildiz@gmail.com

Cite this article as: Akgönül Yıldız, B. &
Ülkü, O. (2026). Today's Turkish women
calligraphers who have written Quran.
Art and Interpretation, 47, 136-145.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

ÖZ

Kur'an-ı Kerim, ilahi kelamın yeryüzündeki en önemli tezahürü olarak kabul edilir ve İslâm medeniyetinin merkezinde yer alır. İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren Kur'an'ın doğru bir şekilde okunması, ezberlenmesi, anlaşılması ve güzel bir şekilde yazıya aktarılması amacıyla ortaya çıkan ilim dalları arasında, yazıya estetik bir boyut kazandıran hat sanatı İslâm medeniyetinde özel bir yere sahiptir. Özellikle Kur'an-ı Kerim'e duyulan derin saygı, hat sanatının gelişimini hızlandırmış ve İslâm sanatlarının en önemli dallarından biri haline gelmesini sağlamıştır.

Türklerin İslâm'ı kabul etmesiyle birlikte hat sanatı, Türk- İslâm medeniyetinde büyük bir gelişim göstermiştir. Sadece dini metinlerin yazımı için değil, aynı zamanda estetik bir ifade aracı olarak da kullanılan hat sanatındaki gelişmeler, Türklerin sanata olan ilgisi sayesinde büyük bir ivme kazanmıştır. Bu sanata olan ilgi yalnızca erkeklerle sınırlı kalmamış, İslâm öncesi dönemlerden itibaren farklı ilim ve sanat dallarında aktif rol oynayan Türk kadınları da hat sanatına olan meraklarıyla bu alanda önemli izler bırakmışlardır. Ancak, tarih boyunca çeşitli nedenlerle kadın hattatların eserleri ve isimleri yeterince kayda geçirilmediği için kadınların sanat hayatlarına dair bilgiler oldukça kısıtlıdır. Dolayısıyla bu kaynak yetersizliği, kadın sanatçıların tarihsel süreçteki rollerinin ilmi sahada layıkıyla zikredilmemesine sebebiyet vermiştir.

Sınırlı sayıda da olsa, kadın hattatların yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere birçok eser, müzeler, kütüphaneler ve özel koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir. Bu eserler, Türk- İslâm medeniyetinin zengin kültürel mirasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu çalışma, günümüzde Türkiye'de hat sanatına önemli katkılar sunan kadın hattatların yazmış oldukları Kur'an-ı Kerimleri inceleyerek, kadınların bu kadim sanata olan katkılarını daha görünür hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede kadınların hat sanatındaki yetenekleri ve başarıları daha geniş kitlelere ulaştırılarak gelecek nesillere ilham kaynağı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, hüsn-i hat, kadın hattat, Türk kadın hattat

ABSTRACT

The Quran is considered the most important manifestation of the divine word on earth and is at the center of Islamic civilization. Since the early days of Islam, many discipline have emerged with the aim of correctly reading, memorizing, understanding and beautifully transcribing the Quran. In this context, the art of Islamic calligraphy, which emerged with the development of Nabataean writing and the addition of an aesthetic dimension to writing, has gained an important place in Islamic civilization. In particular, the deep respect felt for the Quran has accelerated the development of Islamic calligraphy and made it one of the most important branches of Islamic art.

With the acceptance of Islam by the Turks, the art of Islamic calligraphy has shown great development in the Turkish-Islamic civilization. Islamic calligraphy, which is used not only for writing religious texts but also as a means of aesthetic expression, has gained great momentum thanks to the interest of the Turks in art. The interest in this art was not limited to men; Turkish women, who have played an active role in different branches of science and art since pre-Islamic times, have also left important marks in this field with their interest in Islamic calligraphy. However, since the artworks and names of women calligraphers have not been sufficiently recorded throughout history for various reasons, information about women's art life is quite limited. Consequently, this scarcity of resources has led to the failure to adequately acknowledge the historical roles of female artists within the scholarly field.

Although limited in number, many artworks written by women calligraphers, especially the Quran, are preserved in museums, libraries and private collections. These artworks constitute an important part of the rich cultural heritage of the Turkish-Islamic civilization. This study aims to make women's contributions to this art more visible by examining the Qurans written by women calligraphers who have made significant contributions to the art of Islamic calligraphy in Turkey nowadays.

Keywords: Quran, Islamic calligraphy, women calligrapher, Turkish women calligrapher

Giriş

İslâm medeniyetinde, kutsal metin olan Kur'an-ı Kerim'e duyulan derin saygı ve hürmetin ifadesi olarak ortaya çıkmış ve bu kutsal metnin güzelliğini yansıtan özel bir sanat dalı haline gelmiştir (Derman, 2010, s. 11; Nasr, 2017, ss. 28-30). Hat sanatı, yalnızca estetik bir ifade aracı olmakla kalmayıp, aynı zamanda Kur'an-ı Kerim âyetlerinin doğru ve güzel bir şekilde tespit edilmesi, korunması ve yaygınlaştırılması sürecinde de önemli bir rol üstlenmiştir (Alparslan, 2016, s. 24). Hat, yalnızca kitaplarda değil, mimaride de yaygın biçimde kullanılmış; İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ve Erzurum'da da camii, medrese ve türbe gibi yapılarda pek çok örneği görülmektedir (Berkli vd., 2024, s. 474; Çelik vd., 2025, s. 21).

Nebatî yazıdan geliştirilen Arap alfabesi (Alparslan, 2016, s. 23; Çetin, 1995, s. 3; Yazır, 1972, ss. 60-61), İslâm'ın coğrafi sınırlarını genişletmesiyle birlikte fethedilen topraklarda yaygınlaşarak İslâm medeniyetinin yazı sistemi haline gelmiştir. İslâmî metinlerin yazıya geçirilmesinde sıklıkla kullanıldığı için "İslâm yazısı" olarak da anılmaya başlanmıştır (Serin, 2019, s. 113). Yazının estetik bir mahiyet kazanmasında en önemli motivasyon kaynağı ise İslamiyet olmuş, hattatlar yazıyı manevi bir sorumluluk bilinciyle icra etmişlerdir. Bu anlayış, güzel yazıya dair dini öğretilerle de desteklenmiştir (Berkli vd., 2023a, s. 473).

Kur'an-ı Kerim metninin yazımı, İslâm tarihinin en önemli olaylarından biridir. Peygamberimizin bizzat gözetiminde başlayan bu süreç, sonraki dönemlerde de büyük bir titizlikle devam ettirilmiştir (Altıkulaç, 2015, s. 39; Çetin, 2021, s. 68; Kesioğlu, 1993, s. 74; Serin, 2020, s. 248). Emevîlerin son dönemi ve özellikle Abbasîlerin ilk döneminde Arap yazısında sanatsal bir dönüşüm yaşanmıştır (Alparslan, 2015, ss. 29-30; Berkli vd., 2023b, s. 493). Abbasîler döneminde Kur'an-ı Kerim'in yazımında kullanılan kûfî hat, zamanla nesih hattının daha yaygınlaşmasıyla terk edilmeye başlanmıştır (Özkafa, 2010, s. 310).

Bu dönemde hat sanatında önemli bir yere sahip olan Yâkût el-Müstasimî, aklâm-ı sitte üzerinde yaptığı çalışmalarla bu alana önemli katkılar sağlamıştır. Her bir yazı çeşidi için kalem ağzının eğimini yeniden belirleyerek hat sanatında yeni bir estetik anlayış oluşturmuştur (Serin, 2013, s. 291). Yâkût'un geliştirdiği tarz, özellikle Mushaf yazımında uzun yıllar boyunca İran sahasında Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Timurlular, Safevîler ve Memlûkler zamanında uzun yıllar boyunca hâkim olmuştur. Bu süreçte muhakkak ve reyhânî gibi yazı çeşitleri ön plana çıksa da sülûs ve nesih yazı türlerinin de Mushaf yazımında kullanıldığına dair birçok örnek bulunmaktadır (Serin, 2020, s. 251). Bu durum, Şeyh Hamdullah'ın üslubuyla yeni bir dönemin başlamasına kadar devam etmiştir (Alparslan, 2015, s. 33; Derman, 1997, ss. 428-429; Serin, 2019, s. 102).

Aklâm-ı sittede klasik Türk üslubunun kurucusu kabul edilen Şeyh Hamdullah'ın (Alparslan, 2016, s. 53-54) geliştirdiği yenilikçi sayfa tertibi, estetik ve işlevsel bir bütünlük sağlayarak üslubunun İslâm dünyasında hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamıştır. Özellikle sülûs ve nesih hatlarındaki yenilikleri sayesinde (Derman, 1997, s. 429), bu hat türlerinin hızla yayılmasını ve Kur'an-ı Kerim yazımında nesih hattının hâkim olmasını sağlamıştır (Bilen, 2015, s. 46; Orman, 2021, s. 42). Bu durum, hat sanatında geleneksel anlayışın ötesine geçen ve dini metnin sanatsal algılanışını dönüştüren yeni bir dönemin başlamasına öncülük etmiştir. Şeyh'in etkisi, sadece kendi dönemiyle sınırlı kalmamış, sonrasında gelen büyük hattatlara da ilham kaynağı olmuştur. Bu büyük hattatlar arasında XVII. yüzyılın en önemli hattatlarından olan Hâfız Osman, hat sanatında (özellikle aklâm-ı sittede) Şeyh Hamdullah'ın eserlerinden büyük

ölçüde etkilenecek geliştirdiği özgün bir üslupla önemli yenilikler yapmıştır. Hayatı boyunca çok sayıda Kur'an-ı Kerim yazan hattatın 1686 yılında tamamladığı Mushaf'ın 1881 yılında II. Abdülhamid'in emriyle basılması (Dere, 2009, s. 75) Hâfız Osman'ın eserlerinin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve İslâm dünyasında hat sanatının yaygınlaşmasına önemli katkı sağlamıştır. Hat sanatının en mükemmel dönemine ulaştığı XIX. yüzyılda ise, önemli hattatların yetişmesiyle birlikte, estetik ve teknik açıdan zirveye ulaşmış pek çok kıymetli eser ortaya konmuştur (Kanbaş ve Berkli, 2022, s. 406).

Türk hattatları, Yedikuleli Seyyid Abdullah, Şekerzâde Seyyid Mehmed, Eğrikapılı Mehmed Râsim, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Kayışzâde Hâfız Osman ve Hasan Rızâ Efendi gibi öncülerin izinden giderek Kur'an-ı Kerim yazımında özgün bir gelenek oluşturmuşlardır. Emevîler döneminden itibaren Mushaf'ın sayfa başına düşen satır sayısı, kullanılan yazı çeşidine göre değişiklik gösterse de 14. yüzyıldan sonra, özellikle Osmanlı Mushaf'larında sayfa başına 9, 11, 13 veya 15 satır gibi standart bir düzen benimsenmiştir (Serin, 2020, s. 252). Nadiren 8 veya 12 gibi çift sayıda satırla yazılmış örnekler de bulunmaktadır (Derman, 2010, s. 15). Ayrıca Kur'an-ı Kerim'i ezberleyenlere yönelik "âyet-berkenar" adı verilen özel bir düzenleme de geliştirilmiştir. Bu düzenlemede, her sayfası on beş satır olup sayfa sonu bir âyetle tamamlanmaktadır (Özkafa, 2010, s. 312). Böylece Kur'an-ı Kerim'in anlamsal ve estetik bütünlüğü korunmasına gayret edilmiştir.

Hattatlar genellikle Kur'an-ı Kerim'i yazmaya 10. cüzden başlamakta ve sonrasında Fatıha Sûresi ile ilk dokuz cüzü yazmaktadırlar. Ancak bazıları, bu mübarek çalışmanın hayırlı sonuçlanması dileğiyle Fetih Sûresi'yle başlamayı tercih etmektedir (Özkafa, 2010, s. 312). Kur'an-ı Kerim metni tamamlandıktan sonra, daha ince bir kalemle metne hareke ve tevakkuf işaretleri eklenir. Hafız Osman gibi bazı hattatlar, hareke işini cüz tamamlandıktan sonra yaparken, yazım sırasında yanlışlık fark eden hattatlar ise o sayfayı (muhrec sayfa) çıkarıp yeniden yazarlar. Bu çeşitli başlangıç noktaları ve titiz çalışma yöntemleri sayesinde, her bir Kur'an-ı Kerim nüshası, sadece dini bir metnin görsel bir temsili olmaktan öte, İslâm medeniyetinin estetik anlayışını ve kültürel zenginliğini yansıtan önemli bir sanat eseri haline gelmiştir.

Hat Sanatında Kadın Hattatlar

Kur'an-ı Kerim'in estetik ve sanatsal bir biçimde yazılması, İslâm sanatının önemli bir parçası olmuştur. Hattatlar, yüzyıllar boyunca Kur'an âyetlerinin estetik ve kaligrafik değerini artıracak şekilde farklı hat türleri ve teknikleri geliştirerek önemli bir kültürel miras bırakmışlardır. Bu zengin mirası şekillendirenler arasında sadece erkekler değil, kadınlar da önemli bir yer tutmuştur. Ancak, özellikle kadın hattatların biyografileri hakkında sınırlı bilgi bulunması, bu alandaki araştırmaları zorlaştırmaktadır.

Tarihi kaynaklarda kadın hattatların sayısının oldukça fazla olduğu belirtilmesine rağmen, isimlerine nadiren rastlanmaktadır (Kazan, 2010, s. 11). Bu durumun başlıca nedenleri; tevazu, toplumun kadınlara yüklediği mahremiyet anlayışı (Kazan, 2010, s. 11) ve dönemin sosyal normları olarak gösterilebilir (Yılmaz, 2013, s. 165). Ayrıca bazı hattatlar tarafından yapılan şifahi aktarımlarda Mushaf ve kitap yazan kadınların, toplum içinde görünür olmaktan kaçınmaları ve eserlerini erkek adıyla imzalamaları, bu olgunun daha da belirginleşmesine neden olmuştur. Ancak bu bilgiyi kesin olarak doğrulayan yazılı bir belgeye henüz rastlanmamıştır (Kazan, 2010, s. 11). Buna rağmen, tarihi kaynaklar İslâm dünyasının farklı bölgelerinde kadınların Kur'an-ı Kerim istinsahına büyük bir ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Hz. Ömer'in akrabası olan Şifâ bint Abdullah, ilk kadın hattat olarak kabul edilerek, bu alandaki kadınların

potansiyelini ve üretkenliğini gösteren önemli bir örnek olarak öne çıkmıştır (Kazan, 2010, s. 11; Özsayiner, 2016, s. 367). Sadece Kur'an-ı Kerim istinsah etmekle kalmayan Şifâ, aynı zamanda kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri de düzenlemiştir (Kazan, 2010, s. 17; Uralel, 2010, s. 138).

Endülüs gibi önemli bir İslâm merkezinde kadınların, günümüze ulaşmasa da Mushaf yazımına gösterdikleri yoğun ilgi (Yılmaz, 2013, ss. 164-165), İslâm dünyasında kadınların dini bilgilere erişimi ve bu alanda aktif rol alması konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Kayrananlı Fadl'a ait olduğu bilinen en eski Mushaf örneği (Kazan, 2010, s. 18; Özsayiner, 2016, s. 367), bu bağlamda oldukça dikkat çekicidir. Benzer şekilde, İlhanlı döneminde, Padişah Hatun gibi hem siyasi iktidara sahip hem de hat sanatıyla uğraşan kadınların varlığı, bu alandaki kadınların önemini ve hat sanatının o dönemdeki sosyal ve kültürel statüsünü ortaya koymaktadır. Osmanlı döneminde bilinen en erken tarihli kadın hattat ise, XVI. yüzyılda yaşamış Ümmü Hatun olup onunla aynı dönemde yaşayan Fatma Sultan gibi isimler, hat sanatında varlık göstermişlerdir. Özellikle Fatma Sultan'ın Yâkûtî tarzda yazdığı Kur'an-ı Kerim, dönemin estetik anlayışını yansıtmaları bakımından önemlidir.

XIX. yüzyılda, Türk hattatları arasında önemli bir yere sahip olan Esma İbret, dönemin en başarılı kadın hattatlarından biri olarak kabul edilmektedir. Mahmud Celaleddin Efendi gibi önemli bir hattattan eğitim alan Esma İbret, sülûs ve nesih hat çeşitlerinde eserler vermiştir. Onun 1795 yılında yazmış olduğu Hilve-i Şerif Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenmekte olup (Alparslan, 1996, s. 24; Çiğ, 2011, s. 205; Derman, 1995, s. 418; Kazan, 2010, s. 47; Özsayiner, 2016, s. 369), kadınların bu alandaki başarıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca kendisinin yazmış olduğu bir Kur'an-ı Kerim'in yurtdışında özel bir koleksiyonda olduğu tespit edilmiştir (Kazan, 2010, s. 47; Özsayiner, 2016, s. 369). Bu isimlerden sonra Cilvenaz Hanım, Zahide Selma Hanım, Şerife Ayşe Hanım ve Emine Servet Hanım gibi birçok kadın hattat, hat sanatına hizmet etmiş ve çeşitli eserler ortaya koymuştur (Bolelli, 2012, s. 26). Cumhuriyet döneminde ise, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı'dan eğitim almış olan Müşerref Çelebi bu geleneği devam ettirmiştir (İnal, 2021, s. 587).

Sunulan bu örnekler, özellikle Türk-İslâm medeniyeti bağlamında değerlendirildiğinde, kadınların hat sanatına olan katkılarının ve bu alandaki potansiyellerinin oldukça geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Kadın hattatların eserleri, yalnızca İslâm sanatını zenginleştirmekle kalmamış, aynı zamanda dönemin sosyal, kültürel ve hatta siyasi yapısı hakkında da önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca kadınların eğitim seviyeleri ve sosyal statüleri hakkında da kıymetli bilgiler sağlayarak, İslâm tarihinde kadınların yerini daha iyi anlamamıza katkı sunmaktadır.

Günümüzde de farklı coğrafyalarda kadın hattatların bu geleneği sürdürmeleri, hat sanatının cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkes için erişilebilir ve estetik bir ifade alanı olduğunu göstermektedir. Bu durum hem sanatın evrenselliğini vurgulamakta hem de tarih boyunca süregelen bir geleneğin günümüzde de canlı tutulduğunu kanıtlamaktadır.

Günümüzde Kur'an-ı Kerim Yazan Türk Kadın Hattatlar

Türkiye'de bilhassa 1990'lı yıllardan itibaren hat sanatı başta olmak üzere Türk-İslâm sanatlarına duyulan ilgide belirgin bir şekilde artış söz konusu olmuştur. Bu bağlamda icâzetli birçok kadın hattat yetişmiş ve kendileri de talebeler yetiştirerek çok kıymetli eserler ortaya koymuşlardır. Genellikle eserler levha şeklinde olup, Kur'an-ı Kerim'i bir bütün olarak yazan hattat sayısı oldukça

sınırlıdır. Bir Mushaf'ın tamamını tek başına yazan kadın hattatlar olduğu gibi ekip halinde Mushaf yazımında görev alanlar da vardır. Cumhurbaşkanlığı himayesinde bir proje kapsamında yazılan İstanbul Mushafı'nda dört kadın hattatın (Berrak Özdoğan, Betül Kırkan, Merve Altunel, Rumeysa Havranlioğlu) görev aldığı, Hattat Hüseyin Kutlu'nun talebesi olan Hattat Erol Dönmez* tarafından ifade edilmiştir. Bir diğer proje olan Büyük Çamlıca Camii Mushafı'nda, Camii Dernek Başkanı Ergin Külünk'un ifadesiyle, Hattat Hasan Çelebi'nin gözetiminde kendisinin sadece birinci ve ikinci nesil icâzetli otuz altı kadın talebesi görev almıştır.

Bu çalışmada, son dönem kadın hattatlardan bireysel olarak Kur'an-ı Kerim yazan ve kendilerine ulaşılan Hattat Ayşe Çalışır Yıldız, Hattat Emine Tapar Özcan, Hattat Filiz Korkmaz Derinde-re, Hattat Safiye Çetindağ Bayuk, Hattat Samiye Aksan ve Hattat Selma Kırkıncioğlu Akcan'ın kısa özgeçmişleri ve yazmış oldukları Kur'an-ı Kerim'lerin hat sanatı bakımından incelenmesine dair bilgiler, hattat adlarına göre alfabetik olarak sunulmuştur.

Hattat Ayşe Çalışır Yıldız

İstanbul doğumlu olan sanatkâr, hat sanatına 2000 yılında Hattat Yusuf Sezer'le başlamıştır. Sırasıyla nesih, sülûs ve rik'a dersleri alan sanatkâr, 2003-2009 yılları arasında Kur'an-ı Kerim yazarak icâzetnâme almaya hak kazanmıştır. İcâzetin akabinde Hattat Davut Bektaş'ın öğrencileri Hattat Mithat Topaç ve daha sonra Hattat Ahmet Koçak'la nesih ve sülûs derslerine devam etmiştir. 2016-2023 yılları arasında M. Emin Saraç Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğrenci ve öğretmenlerle birlikte iki adet Mushaf-ı Şerif yazmıştır.

İcâzet almaya hak kazandığı Kur'an-ı Kerim, 440x300 mm ebadında, metin kısmı 300x180 mm ve 603 sayfadan oluşmaktadır. Özel boyanmış kağıtlara is mürekkebi kullanılarak süre başları hatt-ı icâze ile, metin kısmı ise nesih hattıyla yazılmıştır. Mushaf'ta, Hamit Aytac ve Hasan Rıza tarafından yazılan Kur'an-ı Kerim'ler örnek alınmıştır. Kur'an-ı Kerim yazmaya Fatiha Sûresi'nden başlanmıştır. Sanatkâr, yer yer bazı harflerin keşidelerini uzatarak satır düzenini sağlamaya çalışmıştır.

Eserin yalnızca serlevha sayfası Müzehhibe Canan Bayrak tarafından tezyîn edilmiştir. Âyetler arasında yer alan durak mesafeleri çoğunlukla 1 cm olacak şekilde düzenlenmiştir. Cüz, hizip ve secde ibareleri sayfa kenarına yazılmıştır. Sayfa numarası, sayfanın sol üst köşesine yazılmış olup ayrıca birbirini takip eden sayfaları belirlemek için sonra gelen sayfanın ilk kelimesi (reddâde) bir önceki sayfanın altındaki sol alt köşeye yazılmıştır. Mushaf'ın bazı bölümleri Görsel 1-3'te sunulmuştur.

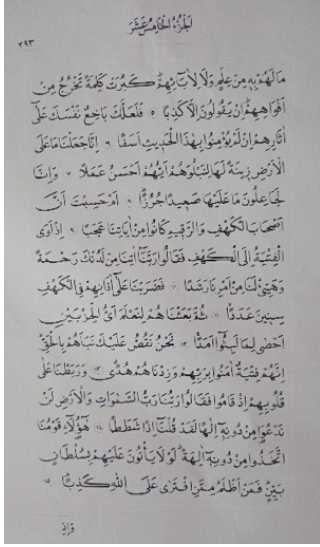
Görsel 1.

Kur'an-ı Kerim'in serlevhası

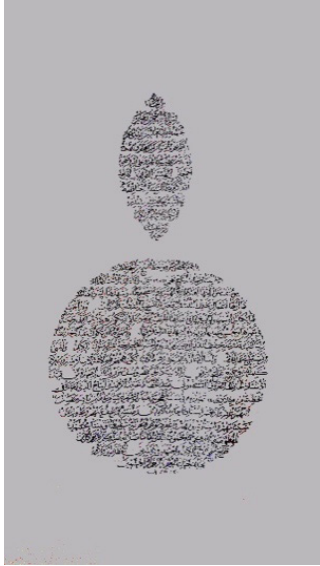

Görsel 2.

Kur'an-ı Kerim'in 293. sayfası

Görsel 3.

Kur'an-ı Kerim'in son sayfasında bulunan ferâğ kaydı

Hattat Emine Tapar Özcan

Eskişehir doğumlu olan sanatkar, 2003-2006 yılları arasında Ankara Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları'nda (BEL-MEK) hüsni hat ve tezhip eğitimlerini tamamlamış, 2007'de Hattat Kadir Sakoğlu ile hüsni hat eğitimine devam etmiştir. 2014 yılında IRCICA tarafından düzenlenen Uluslararası Hat Sanatı Buluşması'nda Hattat Fuat Başar ve Hattat Kadir Sakoğlu'ndan sülüs-nesih hatlarında icâzetnâmesini almıştır. 2018 Mart ayında başladığı Kur'an-ı Kerim yazma çalışmasını, beş yıllık bir süreç sonunda 2023 yılında tamamlamıştır.

Yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim, 485x335 mm ebadında 605 sayfadan müteşekkil olup, metin kısmı 395x235 mm'dir. Kur'an-ı Kerim, çift taraflı ahârlı kağıtlara Japon mürekkebi kullanılarak nesih hattıyla 15 satır üzere yazılmıştır. Hattat Hüseyin Kutlu ve Hattat Mehmet Özçay gibi büyük ustaların eserlerinden ilham alsa da kendi özgün tarzını da yansıtmaktan çekinmemiştir. Sanatkar, Kur'an-ı Kerim'i yazmaya Hattat Mehmet Özçay'ın sûre başı ölçü-

lerine uygun olarak 30. cüzden başlamıştır. Ancak daha sonra sûre başı tezyinatının ve durak güllerinin tek tip yapılması için boşluklar eşit ölçüde bırakılmış, 15. cüzden itibaren sanatkar kendi satır düzenini uygulamıştır. Bu yüzden zaman zaman bazı harflerin keşideleri, örnek alınan Mushaf'lar'dan farklı olarak uzatılmıştır. Sanatkar bilhassa da 'kef' harfinde 'boru kef'i tercih etmiş olup, 30. cüz ise (tüm durak güllerinin aynı yapılması için), âyetler arasında eşit mesafe bırakılarak yeniden yazılmıştır. Kur'an-ı Kerim, en son Fatiha Sûresi yazılarak tamamlanmıştır. İlk sayfasında Mushaf'a özel tasarlanmış celi sülüs besmele bulunmaktadır. Dua ve ketebe sayfası da bulunan Mushaf'ın henüz tezyinatı tamamlanmamış olup, tezhibi müzehhibe Serpil Aydın Demirağ tarafından yapılmaktadır.

Sûre başları, cüz numaraları, hizip ve secde ibareleri sayfa kenarına hatt-ı icâze ile yazılmıştır. Sayfa numarası, sayfanın alt kısmına yazılmış olup ayrıca reddâde kelimesi yazılmamıştır. Ayrıca mistar kullanılmadan her sayfanın satır çizgisi sanatkar tarafından tek tek çizilmiştir. Rahle boy baskısı yapılacak olan Mushaf'ın bazı bölümleri Görsel 4-6'da sunulmuştur.

Görsel 4.

Kur'an-ı Kerim'in Bakara Sûresi'nin ilk âyetleri

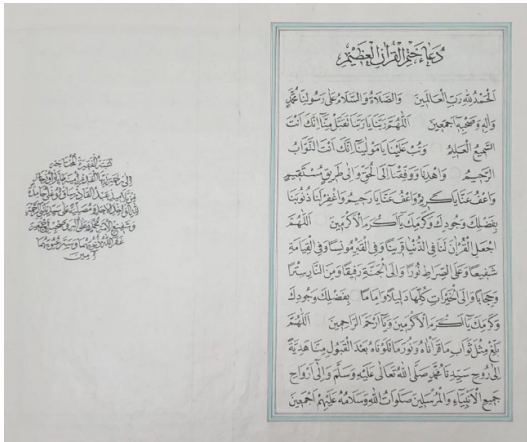
Görsel 5.

Kur'an-ı Kerim'in 308. sayfası

Görsel 6.

Kur'an-ı Kerim'in son sayfasında bulunan dua ve ferâğ kaydı

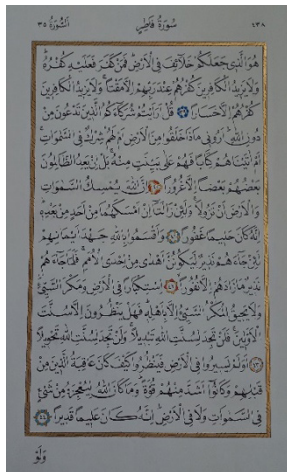
Hattat Filiz Korkmaz Derindere

Kastamonu doğumlu olan sanatkâr, 2003 yılında hat sanatı eğitimine Hattat Yusuf Sezer ile başlamış ve 2006 yılında başladığı Mushaf yazımını 2009 yılında tamamlayarak icâzetnâme almıştır. Sülüs- nesih icâzetnâmesini aldıktan sonra Hattat Arif Vural'ın ihtisas derslerine katılmıştır. Ayrıca 2009 yılında Hattat Turan Sevgili ile ta'lik meşkine başlayan sanatkâr, 2015 IRCICA'da düzenlenen bir törenle bu hat çeşidinden de icâzetnâme almıştır.

icâzetnâme almaya hak kazandığı Kur'an-ı Kerim, 450x310 mm ebadında, metin kısmı 300x180 mm ve 619 sayfadan müteşekkildir. Mushaf, krem renkte boyanıp mistarlanmış özel yapım kuşe kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. İlk sayfada sülüs Besmele bulunmakta olup metin kısmı nesih, sûre başları hatt-ı icâze ile yazılmıştır. Hattat Hamit Aytaç'ın Hizmet Vakfı için yazmış olduğu tevafuklu Kur'an-ı Kerim örnek olarak kendi özgün yorumlarını katmıştır. Özellikle 'Lafzatullah' kelimelerinin hizalanmasına özen gösteren sanatkâr, gerektiğinde harflerin keşidelerini uzatarak daha estetik bir görünüm elde etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in yazımına Fatihâ Sûresi'yle başlanmış olup, bazı bölümlerde Hattat Yusuf Sezer'in görüşleri ve yönlendirmeleri doğrultusunda düzeltmeler yapılmıştır. Yalnızca iki sayfası Betül Ziyrek tarafından tezhiplenen Kur'an-ı Kerim'de sayfa numaraları, cüz, hizip ibareleri ve reddâde kelimeleri de bulunmaktadır. Mushaf'ın bazı bölümleri Görsel 7-9'da sunulmuştur.

Görsel 7.

Kur'an-ı Kerim'in 438. sayfası

Görsel 8.

Kur'an-ı Kerim'in 439. sayfası

Görsel 9.

Kur'an-ı Kerim'in son sayfasında yer alan ferâğ kaydı

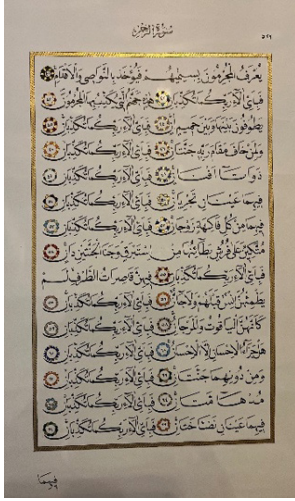
Hattat Safiye Çetindağ Bayuk

Bolu doğumlu olan sanatkâr, hat sanatına ilk olarak Hattat Yusuf Sezer ile başlamış, Hocasının teşviki ile 2006 yılında başladığı Mushaf-ı Şerif yazma projesini 2008 yılında tamamlayarak bu çalışma ile icâzetnâme almıştır. Daha sonra Hattat Ferhat Kurlu'dan da hüsn-i hat meşk ederek, 2013 yılında IRCICA'da düzenlenen bir törenle tekrar sülüs-nesih yazılarında Hattat Hasan Çelebi ve Hattat Ferhat Kurlu'dan icâzetnâme almıştır.

Hattatın yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim; 440x300 mm ebadında, metin kısmı 300x180 mm ve 604 sayfadan müteşekkildir. Özel olarak hazırlanmış mistarlı kağıtlara is mürekkebi ile metin kısmı, cüz numaraları, secde ve hizip ibareleri nesih hattıyla yazılmıştır. Sûre başı ise hatt-ı icâze ile yazılmıştır. Mushaf, Hamit Aytaç'ın tevafuklu Mushafı örnek alınarak yazılmış olup, Fatihâ Sûresi'nden başlanarak nihayete erdirilmiştir. Ancak örnek Mushaf'a tamamen bağlı kalmadan satır düzenini sağlamak amacıyla yer yer bazı harflere keşide verilmiştir. Âyetler arasındaki durak mesafeleri eşit ölçüde yapılmayıp, yazının yoğunluğuna uygun şekilde boşluk bırakılmıştır. Sayfa numaraları sayfa kenarının sol üst köşesinde olup, reddâde kelimeleri de yazılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in son sayfasında hatt-ı icâze ile yazılmış dua ve ferâğ kaydı bulunmaktadır. Müzehip Betül Ziyrek tarafından iki sayfası tezyin edilen Mushaf'ın bazı bölümleri Görsel 10-12'de sunulmuştur.

Görsel 10.

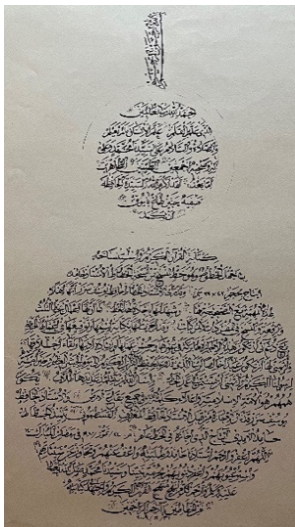
Kur'an-ı Kerim'in 532. sayfası

Görsel 11.

Kur'an-ı Kerim'in 533. sayfası

Görsel 12.

Kur'an-ı Kerim'in son sayfasında yer alan ferâğ kaydı

Hattat Samiye Aksan

İstanbul doğumlu olan sanatkar, hat sanatına 1996 yılında Davut Bektaş'tan ders alarak başlamıştır. Kendisi yeshârî (solak) olan hattat, 2007 yılında IRCICA'nın düzenlediği 7. Uluslararası Hat Yarışmasında sülüs dalında teşvik ödülü, 2013 yılında ise icâzetnâme almıştır. Kur'an-ı Kerim yazmaya hocası Davut Bektaş ve Hattat Hasan Çelebi'nin teşvikiyle 2010 yılında Kadir Gecesi'nde başlamış olup, dokuz ay kadar kısa bir sürede tamamlamıştır. Halen çalışmalarına ve talebeye yetiştirmeye devam eden sanatkar ikinci Mushaf'ını yazmaktadır. Yazmış olduğu Mushaf'a ait bazı görseller Görsel 13-15'te sunulmuştur.

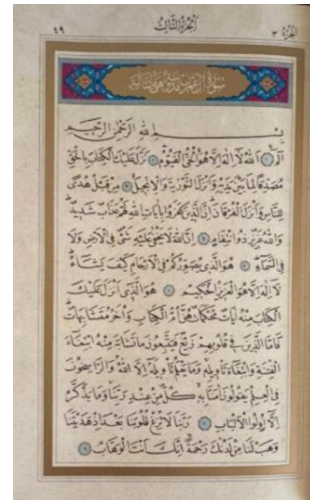
Kur'an-ı Kerim; 350x245 mm ebadında, metin kısmı 240x140 mm ve 606 sayfadan müteşekkil olup Hasan Rıza Mushafı örnek alınarak yazılmıştır. Yazmaya Fatiha Sûresi'nden başlanmıştır. Metin kısmı nesih hattıyla, sûre başları hatt-ı icâze ile yazılmıştır. Âyet-berkenar şeklinde is mürekkebi ile yazılan Mushaf'ta sûre başlarında üstübeç mürekkep kullanılmıştır. Ayrıca hareke ve vakıf işaretleri de is mürekkebi ile yazılmıştır. Baskısı yapılmış olan Mushaf'ın sûre başı, cüz gülü, hizip gülü ve secde gülü tezyînatı da baskı esnasında yapılmıştır. Sanatkar Çamlıca Camii Kur'an-ı Kerim yazımında da görev almış olup, yazmış olduğu Amme cüzü de basılmıştır. Mushaf'ın bazı bölümleri Görsel 13-15'te sunulmuştur.

Görsel 13.

Kur'an-ı Kerim'in serlevhası

Görsel 14.

Kur'an-ı Kerim'in 49. sayfası

Görsel 15.

Kur'an-ı Kerim'in ketebe sayfası

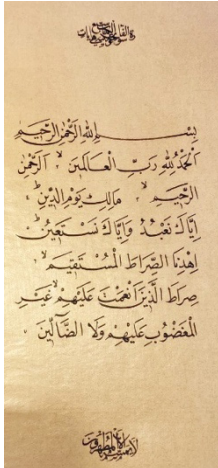
Hattat Selma Kırkıncioğlu Akcan

Erzurum doğumlu olan sanatkar, 2000 yılında Hattat Ali Hüsrevoğlu ile hat çalışmalarına başlamıştır. 2004 yılında sülüs-nesih hat çeşitlerinde icâzetnâme alan hattat, 2002 yılında başladığı Kur'an-ı Kerim yazımını 2005 yılında tamamlamıştır. Eserleri yurt içi ve yurt dışı özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Ayrıca Amasya Şeyh Hamdullah Müzesi'nde, Yozgat'ta Fenni Efendi adına kurulan müzede ve Bursa Muradiye El Yazmaları Kültür Merkezi'nde eserleri bulunmaktadır. Halen çalışmalarına ve talebe yetiştirmeye kendi sanat evinde devam eden sanatkarın dîvânî, kûfî ve modern tasarımlı yazıları da mevcut olup kişisel sergileriyle birlikte çok sayıda karma sergiye katılmıştır.

Yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim, 410x292 mm ebadında, metin kısmı 340x170 mm ve 604 sayfadan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir tezyînat bulunmamakla birlikte sayfa numarası, hizip ve secde ibareleri sayfa kenarında bulunmaktadır. Örnek olarak alınan Hattat Kayışzâde Hâfız Osman Mushaf'ındaki satır düzeni bire bir uygulanarak keşideli harfler, harekeler ve durak mesafeleleri aynen korunmuştur. İlk önce En'am Sûresi yazılmış, daha sonra Bakara Sûresi'nden başlanıp en son serlevha sayfası yazılarak Mushaf tamamlanmıştır. Metin kısmı nesih yazıyla ve sûre başları hatt-ı icâze ile yazılmıştır. İs mürekkebi ile yazılan Mushaf'ta ketebe sayfası yazılmamıştır. Kağıtlar merhum Yusuf Hüsrevoğlu tarafından hazırlanmış, ahârlanması sanatkarın eşi tarafından yapılmıştır. Mushaf'ın bazı bölümleri Görsel 16-18'de sunulmuştur.

Görsel 16.

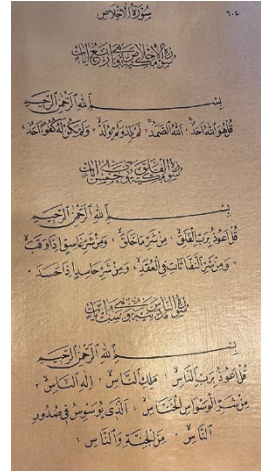
Kur'an-ı Kerim'in ilk sayfası

Görsel 17.

Kur'an-ı Kerim'in 375. sayfası

Görsel 18.

Kur'an-ı Kerim'in 604. sayfası

Değerlendirme

Türkler'de İslâm öncesi dönemde olduğu gibi İslâm'ın kabulünden sonra da kadınlar, çeşitli ilim ve sanat dallarında faaliyet göstermişlerdir. Ancak, sosyo-kültürel nedenlerle kadınların isimleri ve eserleri yeterince kayıt altına alınmadığı için, özellikle hat sanatında kadınların katkısı hakkında kapsamlı bir bilgiye ulaşmak oldukça zordur. Günümüzde çeşitli müze, kütüphane ve özel koleksiyonlarda sergilenen Kur'an-ı Kerim'ler ve diğer İslâmî eserler arasında, kadın hattatların imzasını taşıyan önemli örnekler bulunmaktadır. Bu eserler, İslâm medeniyetinin zengin kültürel mirasına kadınların da etkin rol oynadıklarını göstermektedir. Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren hat sanatına olan ilgi belirgin bir artış göstermiştir. Bu dönemde yetişen birçok kadın hattat hem kendi özgün eserleriyle hem de yetiştirdikleri talebeleri ile bu sanata önemli katkılar sunmuştur.

Yapılan çalışma kapsamında kısa biyografileri ve yazmış oldukları Mushaf'ların bazı bölümlerine ait görsellerinin sunulduğu günümüz Türk kadın hattatlardan Ayşe Çalışır Yıldız, Filiz Korkmaz Derindere ve Safiye Çetindağ Bayuk, yazdıkları Kur'an-ı Kerim'ler ile icâzetnâme almışlardır. Emine Tapar Özcan, icâzet aldıktan sonra Kur'an-ı Kerim yazmıştır. Selma Kırkıncioğlu Akcan icâzet almadan önce başladığı Kur'an-ı Kerim yazımını icâzet sonrası tamamlamıştır. Samiye Aksan ise Kur'an-ı Kerim yazımını hat eğiti-

mi devam ederken tamamlamış ve yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim basılmıştır. Söz konusu kadın hattatlar, Kur'an-ı Kerim yazımında örnek aldıkları hattatın kitabet yazım hususiyetine bağlı kalırken, bazı kadın hattatlar, kendi satır düzenini uygulamış ve durak meşafeleri gibi teknik detaylarda eserlerine özgün bir kimlik kazanmışlardır.

Sonuç ve Öneriler

Bir hattat için Kur'an-ı Kerim yazmak sadece sanatsal bir icra değil, aynı zamanda derin bir dini hassasiyettir. Bu nedenle, her harfin mükemmeliyetine gösterilen özen, uzun saatler süren bir çalışma temposunu zorunlu kılmaktadır. Hattatların âyetlerin yazımında hatasız olma sorumluluğu, bu süreci daha da zorlaştırmakta ve yoğun emek gerektirmektedir. Bu bağlamda erkek hattatlarda olduğu gibi kadın hattatların eserleri de ağırlıklı olarak levha şeklinde olup günümüzde Kur'an-ı Kerim yazan kadın hattat sayısı tespit edebildiğimiz kadarıyla oldukça düşük seviyededir.

Kadınların hat sanatına katılımının artırılması ve çalışmalarının desteklenmesi, kadınların özgün bakış açıları ve hassas duyarlılıkları sayesinde hat sanatını daha zengin ve çeşitli bir ifade alanına taşıyacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere, yerel yönetimler ve özel sektörün desteğiyle kadın sanatçılara yönelik atölye çalışmaları, burs programları ve sergi imkanları gibi teşvik edici uygulamaların yaygınlaştırılması, hem kadınların sanat hayatına katılımını kolaylaştıracak hem de hat sanatının toplumsal hayattaki yerini güçlendirecektir.

Teşekkür: Bu çalışmanın hazırlanmasında katkı sağlayan ve çalışmada bulunan görselleri paylaşan Hattat Ayşe Çalışır Yıldız, Hattat Emine Tapar Özcan, Hattat Filiz Korkmaz Derindere, Hattat Safiye Çetindağ Bayuk, Hattat Samiye Aksan ve Hattat Selma Kırkıncioğlu Akcan'a teşekkür ederiz. *Hattat Erol Dönmez ile 06.08.2023 yılında yapılan telefon görüşmesinde konuyla ilgili bilgi alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir; B.A.Y. - Tasarım; B.A.Y. - Denetleme; B.A.Y. - O.Ü. - Finansman; B.A.Y. - O.Ü. - Materyaller; B.A.Y. - Veri Toplanması ve/veya İşlemesi; B.A.Y. - Analiz ve/veya Yorum; B.A.Y. - O.Ü. - Literatür Taraması; B.A.Y. - O.Ü. - Yazıyı Yazan; B.A.Y. - Eleştirel İnceleme; B.A.Y. - O.Ü.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zeka Kullanımı: Yazar, bu çalışma için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanmadığını beyan etmiştir.

Acknowledgements: We would like to thank Calligrapher Ayşe Çalışır Yıldız, Calligrapher Emine Tapar Özcan, Calligrapher Filiz Korkmaz Derindere, Calligrapher Safiye Çetindağ Bayuk, Calligrapher Samiye Aksan and Calligrapher Selma Kırkıncioğlu Akcan for contributing to the preparation of this study and sharing the visuals in the study.

*Information on the subject was obtained during a telephone conversation with calligrapher Erol Dönmez on 06.08.2023.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept; B.A.Y. - Design; B.A.Y. - Supervision; B.A.Y. - O.Ü. - Fundings; B.A.Y. - O.Ü. - Materials; B.A.Y. - Data Collection and/or Processing; B.A.Y. - Analysis and/or Interpretation; B.A.Y. - O.Ü. - Literature Search; O.Ü.-B.A.Y. - Writing Manuscript; B.A.Y. - Critical Review; B.A.Y. - O.Ü.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author has stated that they did not use artificial intelligence-supported applications for this work.

Son Not:

Araştırma sürecinde Mushaf yazdığı öğrenilen bir kadın hattat, isminin gizli kalmasını istediği için sanatçının adı bu çalışmada yer almamaktadır.

Kaynakça

- Alparslan, A. (1996). *İslâm dünyasında kadın hattatlar, Aslanapa armağanı*, Bağlam Yayınları.
- Alparslan, A. (2015). *İslam yazısı*. Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.
- Alparslan, A. (2016). *Osmanlı hat sanatı tarihi*, Yapı Kredi Yayınları.
- Altıkulaç, T. (2015). *Günümüze ulaşan mesâhif-i kadime*, IRCICA Yayınevi.
- Berkli, Y., Gültepe, G., & Çelik, B. (2023a). Hattat Yeşilzade Mehmed Salih Efendi. D. Sözüer & F. Seçer Kariptaş (Ed.), *Tasarım ve mimarlık perspektifinde geleneksele bakış* (ss. 471-489). İksad Yayınevi.
- Berkli, Y., Gültepe, G., & Çelik, B. (2023b). Hattat Şevket Özdem ve Erzurum Merkez Çortan Mescidinde bulunan eserleri. D. Sözüer & F. Seçer Kariptaş (Ed.), *Tasarım ve mimarlık perspektifinde geleneğe bakış* (ss. 491-508). İksad Yayınevi.
- Berkli, Y., Gültepe, G., & Çelik, B. (2024). Edirnekari süslemelerde restorasyon konservasyon uygulamaları ve Erzurum Merkez, Gürcü Mehmet Paşa Camisi örneği. H. Özkan & Z. Köşklü (Ed.), *Hüseyin Yurttaş armağan kitabı* (ss. 471-481). Femomen Yayıncılık.
- Bilen, Y. (2015). Türk-İslam medeniyeti ve hat san'atı. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 33, 38-58.
- Bolelli, N. (2012). İslâm tarihinde okuma-yazma ekseninde Arapçanın gelişmesine katkı yapan kadınlar. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 19-29.
- Çelik, B., Berkli, Y. & Gültepe, G. (2025). Erzincan'da bir köy camisi, Bayırbağ Köyü Camii. In E. Görgülü (Ed.), *Platanus Publishing*, (ss. 17-29).
- Çetin, A. (2021). *Kur'an ilimleri ve Kur'an-ı Kerim tarihi*, Dergâh Yayınları.
- Çetin, N. M. (1995). İslam hat sanatının doğuşu ve gelişmesi. *İslâm Tetkikleri Dergisi*, (9), 1- 50.
- Çiğ, K. (2011). *Topkapı Sarayı ve Türk İslam sanatları*, Kaynak Yayınları.
- Dere, Ö. M. (2009). *Hattat hafız Osman Efendi*, Korpus Kültür Sanat Yayıncılık.
- Derman, M. U. (1995). Esmâ İbret. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt XI, s. 418-419), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Derman, M. U. (1997). Hat. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt XVI, s. 427-437), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Derman, M. U. (2010). *Doksan dokuz İstanbul Mushafı*, Mas Matbaacılık.
- İnal, M. K. (2021). *Son Hattatlar*. Hazırlayan: Uğur Derman. Ketebe Yayınları.
- Kanbaş, M. S., & Berkli, Y. (2022). Devlet arşivleri belgeleri ışığında hattat Sâmi Efendi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 404-429.
- Kazan, H. (2010). *Dünden bugüne hanım hattatlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları.
- Keskioğlu, O. (1993). *Nüzûlünden günümüze Kur'an-ı Kerim bilgileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Nasr, S. H. (2017). *İslâm sanatı ve maneviyatı*, İnsan Yayınları.
- Orman, İ. (2021). *Hattın celleri esâtîze-i seb'a*, Kültür ve Sanat Yayınları.
- Özkafa, F. (2010). Hat sanatı bakımından Mushaf kitabetinin tarihî seyri. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 307-326.
- Özsayiner, Z. (2016). Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadın hattatları-mız. *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*, 367-376.

- Serin, M. (2013). Yâkût el-Müstasî'mi. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt XXXIII, s. 291-293), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Serin, M. (2019). *Hat sanatı tarihi, ekoller ve takipçileri*, Kubbealtı Neşriyat.
- Serin, M. (2020). Mushaf, hat. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt XXXI, 248-254), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uralel, A. (2010), Şifâ bint Abdullah. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt XXXIX, 138-139), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazır, M. B. (1972). *Medeniyet aleminde yazı ve İslâm medeniyetinde kalem güzeli-I. kısım*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yılmaz, A. (2013). Endülüs ve Mağrip Hattatları. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (30), 150-190.

Görsel Kaynakça

Görsel 1-3.

Hattat Ayşe Çalışır Yıldız arşivi

Görsel 4-6.

Hattat Emine Tapar Özcan arşivi

Görsel 7-9.

Hattat Filiz Korkmaz Derindere arşivi

Görsel 10-12.

Hattat Safiye Çetindağ Bayuk arşivi

Görsel 13-15.

Hattat Samiye Aksan arşivi

Görsel 16-18.

Hattat Selma Kırkıncioğlu Akcan arşivi

Structured Abstract

With the advent of Islam, the verses revealed were written down and brought together in a very short time, thus enabling the Quran to gain a bookish qualification. Writing, which had a functional meaning in the first period of Islam, developed with the effort to write the divine word in the most beautiful way. Writing made more beautiful by calligraphers and was accepted as a form of art, and aesthetic changes were made in the writing in the last period of the Umayyads and especially in the Abbasids. During the Abbasid Period, Ibn Mukle, Ibn Bevvab and finally Yâkût el-Müsta'simî determined the classical standards of six types of writing that were accepted as *aklam-ı sitte*. These geometric measurements were accepted throughout the Islamic world until the time of Sheikh Hamdullah, who pioneered the establishment and development of Turkish Calligraphy. Calligraphers who came after Sheikh Hamdullah also contributed to the development of calligraphy and created new schools. Calligraphy, which has an exceptional place among Turkish-Islamic Arts, developed with the support of the administrators of the period and art lovers, and calligraphers produced many works, especially the Quran.

When the sources about calligraphy are examined, there is limited information about the biographies of calligraphers, especially female calligraphers. There is not enough information about the names and numbers of female calligraphers who served this art. It is obvious that this problem is experienced in many branches of art related to women. The reason for this problem encountered is modesty is considered as the idea of privacy brought by the culture, the customs and traditions of the period, that is, the sociological perspective. According to the verbal information, it is stated that female calligraphers signed the Quran and other works they wrote with male names.

In the light of the available information in written sources, a considerable number of female calligraphers in various regions of Islamic civilization were busy writing the Quran. Şifa bint Abdullah, a relative of Caliph Ömer, is considered the first female calligrapher and is known to have carried out educational activities specific to women. The oldest extant Quran written by a female calligrapher belongs to Fadl from Kayravan.

Padishah Hatun (d.1296), wife of Geyhatu, one of the Ilkhanid Sultans, is the only woman who was both a sultan and a calligrapher. The earliest known female calligrapher in the Ottoman period is Ummu Hatun, who lived in the sixteenth century. Written in 1544 by Fatma Sultan, who lived in the same period, is in the Konya Mevlana Museum. Although the names of female calligraphers who produced various plates and works in many regions of Islamic civilization in the nineteenth century are mentioned, Esma İbret, one of the most famous Turkish calligraphers, learned thuluth-naskh from Mahmud Celâleddin Efendi, who was both her teacher and husband. As a result of the value given to science and art, Cilvenaz Hanım, Zahide Selma Hanım, Şerife Ayşe Hanım, Emine Servet Hanım and many other female calligraphers in the following centuries served this art and created various works.

There has been a significant increase in interest in Turkish-Islamic arts, especially calligraphy in Turkey since the 1990s. In this context, many ratified female calligraphers were trained and they trained students and produced beautiful works. Although works in the form of plates are written extensively, the number of calligraphers who wrote the Quran as a whole is very few. While there are female calligraphers who write the entire Quran alone, there are also those who work within the scope of a project.

In this study, short biographies of calligrapher Ayşe Çalışır Yıldız, calligrapher Emine Tapar Özcan, calligrapher Filiz Korkmaz Derindere, calligrapher Safiye Çetindağ Bayuk, calligrapher Samiye Aksan and calligrapher Selma Kırkıncioğlu Akcan, who wrote the Quran individually and whom we could reach, are presented. They are among the latest Turkish female calligraphers. Additionally, information about the characteristics of the Quran they wrote is presented.

Research has demonstrated that female calligraphers, despite their adherence to the rigorous standards of traditional calligraphy, manage to imbue their works with personal expression, producing original and aesthetically appealing compositions. The contributions of female calligraphers extend beyond the evolution of calligraphy, illuminating the contemporary relevance of Islamic arts within the broader context of a rich cultural heritage. Enhancing the representation of women in calligraphy and fostering their artistic pursuits will not only promote the universal value of art but also empower women's social participation. To comprehensively understand the artistic journeys of female calligraphers, multifaceted research methodologies, including the creation of a comprehensive database, cross-cultural comparisons, thematic analyses, and social media analytics, are essential. This will facilitate a more nuanced understanding of their artistic practices, challenges, and successes, thus laying the groundwork for future developments in this field.